

Тарас Нагайко (м. Переяслав)

кандидат історичних наук,

завідувач науково-дослідного відділу історичного краєзнавства

Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»

E-mail: taras.nagaiko@gmail.com

ORCID://orcid.org/0000-0002-1439-3576

Переяславський краєзнавець Яків Іванович Благодаров: контури біографічного портрету

Переяславіщина – один з тих мікрорегіонів нашої держави, на який повсякчас спрямовувалася прискіплива увага дослідників минулого. Через свою давню історію, численні доленосні події цей край є одним з важливих центрів формування української нації та державності. Визначальні культурно-історичні процеси та пов'язані з ними визначні постаті зумовили те, що він у різні часи привертав до себе увагу археологів, істориків, етнографів, культурологів, краєзнавців та інших дослідників. Особливо цінними є відомості про тих людей, що самі цікавилися історією Переяславіщини, вивчали та досліджували її старожитності. Однією з таких особистостей був Яків Іванович Благодаров (1764–1833). Метою публікації є висвітлення діяльності одного з перших краєзнавців Переяславіщини. Завданням, що планується реалізувати, є створення на основі наявної джерельної бази біографічного портрету Я.І. Благодарова та з'ясування його особистого внеску у розвиток історичного краєзнавства. Методологія. Важливе місце у сучасних дослідницьких підходах у історичному краєзнавстві займають біографічний та просопографічний методи. Саме персоніфікація та комплексне вивчення взаємодії людини та оточення дозволяє здійснити відповідний аналіз історичного минулого та виявити ті закономірності, що вплинули на його хід. З-поміж значної плеяди визначних історичних постатей, діячів минулого важливим є виявлення маловідомих й забутих імен, пов'язаних з історією краю. Наукова новизна. Передусім Я.І. Благодаров знаний як літературний діяч кінця XVIII – початку XIX ст., перекладач та автор художніх творів. Втім, відомо, що, окрім літературної творчості, значний інтерес для нього становило виявлення предметів старовини та вивчення історичних місць Переяславіщини. Проте до сьогодні на цей аспект його діяльності увага дослідників фактично не зверталася. Відтак, і окремого дослідження, що розкривало б цю сторону його життя раніше не з'являлося. Результати дослідження. У статті відтворено життєпис Якова Івановича Благодарова. Через аналіз джерел розкрито основні віхи його біографії. Зокрема, зауважено про нього як студента, літератора, службовця та краєзнавця.

Ключові слова: Я.І. Благодаров, біографія, Переяслав, краєзнавець, дослідження, старожитності.

Taras Nahaiko

Candidate of Historical Sciences,

Head of the Research Department of the Historical Regional Studies

of the “Pereiaslav National Historical and Ethnographic Reserve”,

Pereiaslav, Ukraine

E-mail: taras.nagaiko@gmail.com

ORCID://orcid.org/0000-0002-1439-3576

Pereyaslav local historian Yakiv Blagodarov: contours of biographical portrait

Summary. *Pereyaslav Region is one of those micro regions of our country, which has always been attracted by the scrupulous attention of researchers of the past. Due to its long history, numerous fateful events make this region one of the important centers of formation of the Ukrainian nation and statehood. Prominent cultural and historical figures and well-known prominent figures have caused them to attract famous archae-*

ologists, historians, ethnographers, cultural scientists, local lore scientists and individual researchers at different times. Particularly valuable is the information about those people who were interested in the history of Pereyaslav Region, studied and explored its antiquity. One of them was Yakov Blagodarov (1764–1833). The purpose of the publication is to cover his activities as one of the first local historians of Pereyaslav. **The task to be implemented** is to create a biographical portrait based on the available source. **Methodology.** Biographical and prosopographic methods play an important role in current research approaches in historical studies. It is the personification and comprehensive study of human interaction and the environment that allows a comprehensive analysis of the historical past and to identify the patterns that influenced its course. Among the large galaxy of famous historical figures, famous figures of the past, it is important to identify the little-known and forgotten names associated with the history of the region. **Scientific novelty.** First of all, Y.I. Blagodarov is known as a literary figure of the late 18th - early 19th centuries, translator and author of literary works. However, it is known that in addition to literary creativity, it was of great interest to him to discover objects of antiquity and study the historical sites of Pereyaslav. However, to date, this aspect of his work has not actually attracted the attention of researchers. Therefore, there was no separate study that would reveal this side of his life before. **Research results.** The article reproduces the biography of Yakov Blagodarov. The analysis of the sources reveals the main milestones of his biography. In particular, he was mentioned as a student, writer and local historian.

On August 14, 1812, at the age of about 48, Y.I. Blagodarova was transferred to the post of postmaster in Pereyaslav Poltava province, where he remained for the rest of his life. While in Pereyaslav Y.I. Blagodarov studies local antiquities as a correspondent collaborates with the Society of Amateurs of Domestic Antiquities of Moscow University. Yakov Blagodarov is one of the first local researchers. People of that time - Alexei Levshin, Nikolai Melgunov, Pavel Svinin - mention the acquaintance with him in their records.

Key words: Y.I. Blagodarov, biography, Pereyaslav, local historian, researches, antiquity.

Вивчення біографій дослідників минулого, з'ясування їх внеску у розвиток історичної науки є одним з пріоритетних завдань сучасного краєзнавства. Про переяславського краєзнавця Якова Івановича Благодарова (1764–1833) майже не зауважувалося на сторінках вітчизняних історичних студій. Виняток становлять дві розвідки істориків-археологів: О.В. Колибенка (2007) та Г.М. Бузян, О.В. Юрченка (2019). У першій, посилаючись на записи П.П. Свіньїна, О.В. Колибенко говорить про Я.І. Благодарова як «любителя вітчизняних старожитностей і соревнователя Історичного товариства»¹. Дослідник фактично обмежується наведенням кількох фактів із зауважених подорожніх нотаток, які утім формують яскравий образ непересічного знавця місцевої старовини. У другій, що з'явилася паралельно з написанням цієї статті, автори Г.М. Бузян та О.В. Юрченко виокремлюють постать переяс-

лавського поштмейстера Я.І. Благодарова як місцевого дослідника-краєзнавця, зауважуючи на його знайомстві з мандрівниками О.І. Левшиним та П.П. Свіньїним².

Перші опубліковані відомості стосовно особи Я.І. Благодарова з'явилися ще за його життя. До них можна зарахувати його літературні твори та переклади, які демонструють віхи його творчої біографії упродовж 1784–1817 рр. Матеріали стосовно службової кар'єри містяться у загальноросійських довідкових та інших виданнях, зокрема у адрес-календарях (місяцесловах). Нами виявлено 23 випуски за період від 1802 р. до 1833 р., де вказано посади Я.І. Благодарова як чиновника, а також зазначено про його членство, як «соревнователя» у «Обществе истории и древностей Российских». Окремі згадки про це містяться у «Трудах и записках»³ вказаного товариства. Важливе значення для

¹ Колибенко О. Літописне «Льто» та походження назви міста Борисполя: історико-археологічний та топонімічний аспекти // Історико-географічні дослідження в Україні. Збірка наукових праць. – К.: Інститут історії України НАНУ, 2007. Число 10. С. 186.

² Бузян Г.М., Юрченко О.В. Переяслав у світлі інтересів мандрівників та вчених ХІХ ст. // ПЕРЕЯСЛАВКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»: зб. наук. ст. – Переяслав (Київська обл.), 2019. Випуск 15 (17). С. 20–22.

³ Перше з періодичних видань «Общества истории и древностей российских» виходило упродовж 1815–1837 рр. Усього було опубліковано вісім частин. Назви видання змінювались: «Записки и труды» (1815, 1824), «Труды и записки» (1826), «Труды и летописи» (1827, 1828, 1830, 1833, 1837).

оцінки його краєзнавчої діяльності мають джерела, створені сучасниками, які були особисто з ним знайомі⁴.

Уже по смерті Я.І. Благодарова його постать зацікавила літературних критиків та істориків російської літератури. Згадки про нього як літератора, а також відомості про його творчий доробок наведено у низці біографічних словників.

Найранішою з виявлених є публікація у першому томі словника укладеного Є.О. Болховітіним⁵ та виданому М.І. Снегірьовим у 1838 р., за п'ять років після смерті Я.І. Благодарова. У невеличкій замітці вказано лише про факт його навчання у Московському університеті та подано перелік з дев'яти видань, перекладених з латини, німецької, французької мов та підготовлених ним до друку у період з 1786 р. по 1810 р.⁶ Наступною є стаття, вміщена у першому томі довідкового словника, укладеного Г.М. Геннаді, що вийшов друком 1876 р. Видання подає доволі обмежену інформацію щодо його особи. Зокрема, по-батькові він зазначений як Петрович, а у дужках під знаком питання – Іванович. Відсутні також рік та місце народження. З біографічних моментів, представлених укладачем, вказується лише, що він «питомиць новиковського «Дружеского общества», «московский студент» та «сотрудник журнала: Покоющийся трудолюбець 1784 г.». У словнику наводяться назви шістнадцяти літературних видань (творів), опублікованих у період з 1786 р. до 1803 р., зауважується про перекладний характер окремих з них⁷. У критико-біографічному словнику С.О. Вен-

герова, надрукованому у Санкт-Петербурзі у 1892 р. щодо постаті Я.І. Благодарова вміщено той самий фактаж, що й у попередньому виданні. У наведених бібліографічних позиціях акцентовано на п'яти творах, написаних або ж укладених Я.І. Благодаровим одноосібно⁸. Вкотре, як про письменника, про нього зазначено у третьому томі «Російського біографічного словника», виданому під редакцією О.О. Половцова у 1908 р. у Санкт-Петербурзі. Окрім інформації, що вже наводилася у вказаних вище словниках, тут зазначено лише назви п'яти авторських творів І.Я. Благодарова. Про решту (одинадцять – Т. Н.) перекладних творів вказується побіжно⁹. Докладніша інформація щодо Я.І. Благодарова була зібрана та оприлюднена лише наприкінці минулого століття. Завдання про написання відповідної розвідки було висунуто редакційною колегією «Словаря русских писателей XVIII века». В опублікованому у 1975 р. словнику до майбутнього видання було вміщено прізвище Я.І. Благодарова, як перекладача з французької мови та драматурга. При цьому було вказано лише умовну дату його смерті – 1820-ті рр.¹⁰. У 1988 р. вийшов перший том згаданої фундаментальної праці, куди ввійшла й відповідна стаття. Саме у ній уперше подано доволі розлогі, в порівнянні з матеріалами попередньо вказаних словників, біографічні відомості стосовно Я.І. Благодарова. Її автор В.Д. Рак подає дані про нього не лише як літератора, письменника та перекладача, а й як студента та чиновника. Особливо цінним для нас є

⁴ Барсуков Н.П. Жизнь и труды М. П. Погодина: В 22-х т. СПб.: Погодин и Стасюлевич, 1888 – 1910. – 22 т. Кн. 2. – 1889. – VIII. – С. 106–110; Левшин А. И. Письма из Малороссии, писанныя Алексеем Левшиным. – Харьков: В Университетской типографии, 1816. – С. 42–43; Свиньин П. Обзорные путешествия издателя Отечественных Записок по России в 1825 году относительно археологии // Отечественные записки, 1826. Ч. 27. С. 91–117.

⁵ Болховітінів Єфим Олексійович (Євгеній) (1767–1837), митрополит Київський і Галицький.

⁶ Словарь русских светских писателей, соотечественников и чужестранцев, писавших в России, служащий дополнением к Словарю писателей духовного чина, составленному митрополитом Евгением. / изд. И. А. Снегирев. Т. 1- От А до Г. М. 1838. С. 104–105.

⁷ Справочный словарь о русских писателях и ученых, умерших в XVIII и XIX столетиях и список русских книг с 1725 по 1825 г. В 3 т. Т. 1: А-Е. / состав. Г.Н. Геннаді. М.: Тип. Розенталя и Комп., 1876. С. 91–92.

⁸ Критико-биографический словарь русских писателей и ученых (от начала русской образованности до наших дней). Т. 3: Бенни-Боборыкина. / авт. С. А Венгерова. Санкт-Петербург: Семеновская типолитография (И. А. Ефрона), 1892. С. 344.

⁹ Русский биографический словарь / издан под наблюдением А. А. Половцева. С.-Петербург: Типография Главного управления уделов, 1908. С. 86–87.

¹⁰ Словарь русских писателей XVIII века. Принципы составления. Образцы статей. Словник / Сост. В. П. Степанов. – Наука. Л., 1975. С. 35.

зауваження про переведення Я.І. Благодарова до Переяслава у серпні 1812 р. як поштмейстера¹¹.

Окрім вказаних нами вище словників, відомості про Я.І. Благодарова, його літературний доробок та аналіз творчих здобутків містяться у літературознавчих працях, що вийшли друком упродовж 1960–1970 рр., та деяких публікаціях сучасних науковців¹². Загалом, дослідниками зауважується на близько двадцяти найменуваннях літературних творів, де він виступав автором або ж перекладачем. Це п'єси, комедії, психологічні трактати тощо. Слід сказати, що поява їх значної частини збігається з часом перебуванням Я.І. Благодарова у Московському університеті (1783–1788 рр.). Активний період його літературної діяльності тривав до 1803 р. Цікаво, що остання з відомих робіт, художній переклад під назвою «Награда», була опублікована у 1817 р. в харківському часописі «Украинский вестник» у час, коли він проживав у Переяславі¹³.

Загалом, виявлений джерельний масив дозволяє нам визначити такі основні іпостасі Я.І. Благодарова – студент, літературний діяч, службовець та краєзнавець. За браком інших біографічних відомостей саме ці аспекти й формують його біографічний портрет.

Про походження Я.І. Благодарова нам відомо лише те, що він народився 1764 р. та належав до польського дворянства. Наступні відомості стосуються його навчання у Московському університеті з січня 1783 р. по лютий 1788 р.¹⁴. На той час там сформувалося відповідне середовище, де студент зміг знайти застосування своїм твор-

чим здібностям. З березня 1781 р. за ініціативи І.Г. Шварца розпочало свою діяльність перше університетське студентське товариство – «Собрание университетских питомцев» (1781–1786). Його метою було вдосконалення російської мови та літератури через написання творів та здійснення перекладів з іншомовних праць. З 1782 р. розпочала роботу «переводческая семинария» (1782–1786). За якісний переклад однієї сторінки опублікованого тексту студенти могли отримувати гонорар до десяти карбованців¹⁵. У той же час, на щорічне утримання одного студента виділялося сто карбованців¹⁶. Того ж року під впливом масонських ідей при університеті створилося «Дружеское ученое общество», на утриманні якого знаходилося до тридцяти здібних студентів, у тому числі – Я.І. Благодаров¹⁷.

З початку перебування в університеті, а також у подальші роки, знаючи французьку, німецьку, польську та латинську мови, Я.І. Благодаров заявив про себе, як вправний літературний коректор та перекладач, а також як автор власних літературних творів, у тому числі театральних п'єс, трагедій та комедій. Тогочасне московське студентство брало активну участь у театальному та літературному житті. Саме з університету отримав свій початок постійний публічний професійний театр, що з 1780 р. розміщувався у новозбудованому приміщенні по вул. Петрівка¹⁸. Причетним до театального життя виявився і Я.І. Благодаров. Зокрема, він виступив автором комедійних п'єс «Матерьяная любовь» (1786) та «Смешное сборище, или мещанская

¹¹ Рак В.Д. Благодаров Яков Иванович // Словарь русских писателей XVIII века. / Ред. Издательства Т.А. Лапицкая. Вип. 1 (А–И). Л.: Наука. 1975. С. 92–93.

¹² Свободный каталог русской книги гражданской печати XVIII века. 1725–1800: [В 5 т.] Т.1. А–И. – М., 1962. – 435 с.; Берков П. Н. История русской комедии XVIII в. / АН СССР, Ин-т рус. лит. (Пушк. Дом). Л.: Наука, Ленингр. отд-ние, 1977. – 390 с.; Мальцева Т.В. Художественное осмысление современных реалий в комедии Я. Н. Благодарова «Смешное сборище, или мещанская комедия» // Дергачевские чтения. 2004. Русская литература: национальное развитие и региональные особенности: материалы VII Всероссийской научной конференции, Екатеринбург, 2–3 октября 2004 г. – Екатеринбург: Издательство Уральского университета, 2006. – С. 78–82; Панфилова Е. «Энциклопедия пародий» // Современная драматургия: литературно-художественный журнал. М.: Современная драматургия, 2014. Вып. 3 (июль-сентябрь). С. 218–222.

¹³ Рак В.Д. Благодаров Яков Иванович // Словарь русских писателей XVIII века. / Ред. Издательства Т.А. Лапицкая. Вип. 1 (А–И). Л.: Наука. 1975. С. 93.

¹⁴ Словарь русских писателей XVIII века. / Ред. Издательства Т.А. Лапицкая. Вип. 1 (А–И). Л.: Наука. 1975. С. 92.

¹⁵ Мартынов И.Ф. Книгоиздатель Николай Новиков. М.: Книга. 1981. С. 66.

¹⁶ Панфилова Е. «Энциклопедия пародий» // Современная драматургия: литературно-художественный журнал. – М.: Современная драматургия, 2014. Вып. 3 (июль-сентябрь). С. 218.

¹⁷ Письма Н. И. Новикова / сост. А.И. Серков, М.В. Рейзин. – СПб.: Изд-во им. Н.И.Новикова, 1994. С. 288.

¹⁸ Феофанов А.М. Студенчество Московского университета XVIII первой четверти XIX века. М.: Изд-во ПСТГУ, 2011. С. 190, 207.

комедия» (1787). Також у типографії Х.О. Клаудія, що діяла при театрі у 1788 р., було надруковано впорядковану ним збірку перекладених іноземних творів «Полезное и увеселительное чтение для юношества и для всякаго возраста...»¹⁹. На думку деяких дослідників, він є відкривачем жанру театральної пародії²⁰, а його твір «Смешное сборище или мещанская комедия» названо «енциклопедією пародій»²¹.

Перебуваючи на утриманні «Дружеского ученого общества» та маючи членство у «Собрании университетских питомцев», працюючи в університетській типографії, Я.І. Благодаров брав активну участь у створенні друкованих

видань, що виходили за сприяння тамтешніх масонів. Так, відомо, що разом із щонайменше десятьма іншими студентами, він працював у редакції журналу «Покоящийся трудолюбец» (1784, 1785), де публікувались оригінальні письменницькі твори російською мовою та переклади кращих зарубіжних авторів. Як відомо, що цей журнал виступив продовженням часописів «Утренний свет» (1777–1780) та «Вечерняя Заря» (1782). Їх безпосереднім редактором був перекладач та видавець, масон М.І. Новіков. Саме у вступній редакторській статті цього видання з-поміж осіб причетних до виходу першої частини згадується Я.І. Благодаров²².

Титульна сторінка книги
«Полезное и увеселительное чтение
для юношества», 1788 р.

Титульна сторінка журналу
«Покоящийся трудолюбецъ», 1784 р.

¹⁹ Свободный каталог русской книги гражданской печати XVIII века. 1725–1800: [В 5 т.] Т.1. А-И. М., 1962. С. 105.

²⁰ Панфилова Е. «Энциклопедия пародий» // Современная драматургия: литературно-художественный журнал. – М.: Современная драматургия, 2014. Вып. 3 (июль-сентябрь). С. 222.

²¹ Мальцева Т. В. Художественное осмысление современных реалий в комедии Я. Н. Благодарова «Смешное сборище, или мещанская комедия» // Дергачевские чтения – 2004. Русская литература: национальное развитие и региональные особенности: материалы VII Всероссийской научной конференции, Екатеринбург, 2–3 октября 2004 г. Екатеринбург: Издательство Уральского университета, 2006. С. 82.

²² Покоящийся трудолюбец. Ч. 1. / Изд. Н. И. Новиковым. М., 1784. С. XII.

По закінченню навчання в Московському університеті, у період з лютого 1788 р. по квітень 1791 р., Я.І. Благодаров продовжив працювати перекладачем та коректором в університетській друкарні²³. Очевидно, що саме за час перебування в зазначеному середовищі він зблизився з прогресивною літературною і науковою елітою та впливовими чинами з вищих кіл суспільства. І хоча, як засвідчують виявлені джерела, подальша кар'єра Я.І. Благодарова не позначена винятковими здобутками, варто наголосити, що в колі його спілкування неодмінно були освічені та непересічні люди свого часу.

Залишивши університет у квітні 1791 р., Я.І. Благодаров розпочав свою службову кар'єру як землемір Тамбовської межової контори, де пропрацював упродовж дев'яти років, не полишаючи при цьому літературної роботи. За протекцією М.І. Новікова, він був коректором у типографії видавця та перекладача І.Г. Рахманінова, що розташовувалася у с. Казінка Козловського повіту Тамбовської губернії²⁴. У квітні 1800 р., за станом здоров'я, Я.І. Благодарова було звільнено з відомства Межевої канцелярії. Майже рік він ніде не працював. З квітня 1801 р. продовжив службу вже на посаді скарбничого у повітовому казначействі

м. Можайська²⁵. Там у ранзі титулярного радника він прослужив до осені 1805 р.²⁶. З вересня 1805 р. по серпень 1812 р. Я.І. Благодаров працював у Вязьмі, де займав посаду поштмейстера²⁷. Цікавим може видаватися той факт, що у переліку з чотирьох підписників московського щомісячного «Дамского журнала» на 1806 р. у Вязьмі згадується «Тит. Сов. Авдотья Вас. Благодарова»²⁸. Нами припускається, що ця особа могла доводитися дружиною Я. І. Благодарову. У свою чергу, останній як перекладач, міг мати безпосередній стосунок до вказаного видання, оскільки у ньому друкувалися зразки французьких та німецьких творів. Зауважимо також, що у мемуарах опікуна синів Олександра II – Великих Князів Сергія та Павла – Д.С. Арсен'єва (1933–1915) міститься згадка про поміщицю А.В. Благодарову. Описуючи своє дитинство у підмосковному маєтку Горячкіно, автор повідомляє: *«Из соседей мы любили ездить только к нашей ближайшей соседке Авдотье Васильевне Благодаровой. <... > Авдотья Васильевна была рожденная Лопухина и выдана очень молодой за старого и развратного человека, который, кажется, недолго и жил после свадьбы и оставил по себе только тяжелое воспоминанье. Она никогда о нем не говорила, и портрет мужа висел у нее в*

²³ Рак В.Д. Благодаров Яков Иванович // Словарь русских писателей XVIII века в 3 выпусках. Вып. 1: А – И. Л.: Наука. Ленингр. отд-ние, 1988. С. 92.

²⁴ Панфилова Е. «Энциклопедия пародий» // Современная драматургия: литературно-художественный журнал. – М.: Современная драматургия, 2014. Вып. 3 (июль-сентябрь). С. 219.

²⁵ Рак В.Д. Благодаров Яков Иванович // Словарь русских писателей XVIII века в 3 выпусках. Вып. 1: А – И. Л.: Наука. Ленингр. отд-ние, 1988. С. 92.

²⁶ Месяцеслов с росписью чиновных особ или общий штат Российской империи на лето от Рождества Христова 1805. Ч. 2. С.-Петербург: Императорская академия наук; 1805. С. 19.

²⁷ Месяцеслов с росписью чиновных особ или общий штат Российской империи на лето от Рождества Христова 1805. В. 2-х ч. Ч. 2. С.-Петербург: Императорская академия наук; 1805. С. 19; Месяцеслов с росписью чиновных особ или общий штат Российской империи на лето от Рождества Христова 1806. В. 2-х ч. Ч. 1. СПб.: Имп. Академия наук, 1806. -1806. С. 261; Месяцеслов с росписью чиновных особ или общий штат Российской империи на лето от Рождества Христова 1807. В. 2-х ч. Ч. 1. СПб.: Имп. Академия наук, 1807.-1807. С. 282; Месяцеслов с росписью чиновных особ или общий штат Российской империи на лето от Рождества Христова 1808. В. 2-х ч. Ч. 1. СПб.: Имп. Академия наук, 1808. -1808. С. 268; Месяцеслов с росписью чиновных особ или общий штат Российской империи на лето от Рождества Христова 1809. В. 2-х ч. Ч. 1. СПб.: Имп. Академия наук, 1809.-1809. - С. 269; Месяцеслов с росписью чиновных особ или общий штат Российской империи на лето от Рождества Христова 1810. В. 2-х ч. Ч. 1. СПб.: Имп. Академия наук, 1810. С. 269; Месяцеслов с росписью чиновных особ или общий штат Российской империи на лето от Рождества Христова 1811. В. 2-х ч. Ч. 1. СПб.: Имп. Академия наук, 1811. С. 262; Месяцеслов с росписью чиновных особ или общий штат Российской империи на лето от Рождества Христова 1812. В. 2-х ч. Ч. 1. СПб.: Имп. Академия наук, 1812. С. 266.

²⁸ Дамской журнал (1806–1906 гг.) спредисловием В. Покровского // Чтения в Императорском обществе истории и древностей российских при Московском университете. Москва, 1906. Кн. 3. 218. С. 39.

передней»²⁹. Під час перебування у Московському університеті Я.І. Благодаров контактував з М.І. Новіковим, а відтак, очевидно, і з І.В. Лопухінін, якому з 1783 р. належала одна з двох типографій, відкритих при «Дружеском ученом обществе». На жаль, жодних джерел, що дозволили б встановити зв'язок постаті А.В. Лопухіної (Благодарової) з вище згаданими особами нами не виявлено.

Про Я.І. Благодарова за період його життя у Вязьмі згадується у мемуарах Ф.П. Леонтьєвої (1794–1871). Упродовж 1806–1811 рр. її батько, заможний поміщик П.М. Карабанов, судився з вяземським головою через накладений обов'язок ремонтувати поштову дорогу з Калуги до Вязьми. Згадуючи про місцевого поштмейстера, авторка відзначає: «*Это был хороший человек, честный, благородный. Он знал о неприятных отношениях отца моего с Вяземским чиновником*». Далі вона наводить діалог свого батька з Я.І. Благодаровим, у якому засвідчується допомога останнього, яку той надав М.П. Карабанову, викривши шахрайство місцевих чиновників³⁰.

З 1809 р. в адрес-календарях Я.І. Благодаров значиться вже як колезький асесор³¹. З 14 серпня 1812 р., у віці близько 48-ми років, його переведено на посаду поштмейстера до м. Переяслава Полтавської губернії, де він пропрацював майже двадцять один рік, до кінця свого життя. За період з серпня 1812 р. до червня 1833 р. переяславський поштмейстер Я.І. Благодаров перебував у статусах колезького асесора, надвірного радника, колезького радника та статського радника «со старшинством». Цей останній службо-

вий чин ним було отримано 19 серпня 1826 р.³², також він став кавалером ордену Св. Володимира 4-го ступеня³³ (очевидно за 35-ти річну вислугу – Т. Н.), а на наступний, 1827 р., вже мав орден Св. Анни 2-го ступеня³⁴. У відповідному статусі Я.І. Благодаров перебував до своєї смерті – 13 (25) червня 1833 р.³⁵.

Говорячи про переяславський період життя Якова Івановича Благодарова, слід зазначити, що у цей час яскраво проявилася така його риса, як цікавість до місцевої старовини. Саме ця сторона біографії викликає наш найбільший інтерес. Я.І. Благодаров є одним з перших відомих нам дослідників, хто звернув цілеспрямовану увагу на історичні пам'ятки давнього Переяслава. По приїзді до міста, окрім основної роботи, він займався вивченням історії краю та збором місцевих старожитностей. Щодо цього, як краєзнавець, він співпрацював з «Обществом истории и древностей российских» – першим науковим осередком історичного напрямку в Російській імперії. Утворившись у березні 1804 р., це товариство провадило свою діяльність при Московському університеті. Його головною метою була робота з давніми літописами, аби «привести в ясность Российскую Историю». До нього входили знані особи свого часу. З-поміж них варто назвати імена таких сучасників Я.І. Благодарова: М.С. Арцебашев, М.М. Бантиш-Каменський, митрополит Євгеній (Є.О. Болховітінов), П.П. Гулак-Артемовський, М.Н. Карамзін, О.І. Левшин, М.П. Погодін, С.В. Руссов.

Понад двадцять років, від моменту вступу до вказаного товариства, який відбувся у період

²⁹ Арсеньев Д.С. В нашем Горячкине [Электронный ресурс] Режим доступа: <https://www.proza.ru/2018/08/14/31>

³⁰ Леонтьева Ф.П. Неудавшееся похищение. Тайна старшего брата: из записок «литераторки» / Ф. П. Леонтьева; предисл., публ. и примеч. Е. М. Варенцовой // Наше наследие. 2016. № 119. С. 79–85.

³¹ Месяцеслов с росписью чиновных особ или общий штат Российской империи на лето от Рождества Христова 1809: В 2-х ч. СПб.: Имп. Академия наук, 1809. Ч. 1. 1809. С. 269.

³² Рак В.Д. Благодаров Яков Иванович // Словарь русских писателей XVIII века в 3 выпусках. Вып. 1: А – И. Л.: Наука. Ленингр. отд-ние, 1988. С. 93.

³³ Месяцеслов с росписью чиновных особ или общий штат Российской империи на лето от Рождества Христова 1826. В. 2-х ч. Ч. 1. СПб.: Имп. Академия наук, 1826. С. 659.

³⁴ Месяцеслов с росписью чиновных особ или общий штат Российской империи на лето от Рождества Христова 1827. В. 2-х ч. Ч. 1. - СПб.: Имп. Академия наук, 1827. С. 688.

³⁵ Рак В.Д. Благодаров Яков Иванович // Словарь русских писателей XVIII века в 3 выпусках. Вып. 1: А – И. Л.: Наука. Ленингр. отд-ние, 1988. С. 92; Після Я.І. Благодарова на посаду поштмейстера у Переяславі було призначено Павла Андрійовича Темченка. (Див.: Месяцеслов с росписью чиновных особ или общий штат Российской империи на лето от Рождества Христова 1834. В. 2-х ч. Ч. 1. СПб.: Имп. Академия наук, 1834. - 1834. - С. 639).

1811–1812 рр.³⁶, і до кінця життя Я.І. Благодаров був його «соревнователем»³⁷. Починаючи з 1826 р., інформація про його приналежність до вказаного товариства, як «соревнователя» зустрічається й у місяцесловах (адрес-календарях)³⁸. Цей статус надавався за письмовим поданням когось з членів товариства, а його носій не брав участі у засіданнях, за винятком особливих випадків. «Соревнователь» жодним чином не обмежувався у будь-яких ініціативах, що стосувалися дослідницької роботи та оприлюднення результатів власної діяльності. Статутом товариства заохочувалися щорічні повідомлення цієї категорії членів щодо виявлених старожитностей, історичних матеріалів тощо³⁹. У контексті реалізації археографічної діяльності товариства широкого поширення з-поміж його учасників набув пошук давніх рукописних джерел та стародруків. «Соревнователі», що перебували на місцях, інформували голову або секретаря товариства про свої пошукові здобутки, виявлені знахідки тощо. Суть цих звернень доводилася на засіданнях усім членам Товариства та відобра-

жалася у т. зв. журналах, що публікувалися у його друкованому органі – «Записках и трудах». Саме з цього джерела відомо про характер діяльності Я. І. Благодарова як «соревнователя». Уже перша згадка фіксує науковий характер його краєзнавчої діяльності.

Зокрема, про це йдеться у повідомленні про засідання Товариства від 30 жовтня 1823 р., на якому озвучувалася кореспонденція, що надійшла на ім'я голови А.П. Оболенського: «д) Из Переяславля от Коллежскаго Советника Благодарова, обещающагося доставить Обществу Историческия свои изследования о древних достопамятностях города Переяславля; определено: принять к сведению»⁴⁰. Також, на засіданні Товариства від 15 квітня 1825 р. було зачитано лист на ім'я його голови О.О. Писарева: «а) из Переяславля, от Соревнователя Благодарова, вызывающагося доставить сведения о найденных им рукописях Мазепиной Библиотеки; что и принято Обществом с благодарностью»⁴¹. Цей факт значною мірою суголосний з інформацією, наведеною на засіданні Товариства від

³⁶ Составъ Имераторскаго Общества Истории и Древностей Россійскихъ при Московском Университете с открытія Общества по 1 мая 1890 г. // Чтения в Императорском Обществе Истории и Древностей Россійскихъ при Московском Университете. 1890 год. Книга вторая. Университетская типография. М. 1890. С. 28; Прізвище Я.І. Благодарова у переліку учасників товариства станом на березень 1811 р. відсутнє. (Див.: Список членов общества истории и древностей российских // Записки и труды Общества истории и древностей Россійскихъ, учрежденнаго при Императорском Московском университете. Москва: Университетской Типографии, 1815. Ч. I. С. XXV–XXXV).

³⁷ Записки и труды общества истории и древностей российских, учрежденнаго при Императорском Московском университете. - М.: В университетской типографии, 1824. Ч. II. С. 105.; Труды и летописи общества истории и древностей российских, учрежденнаго при Императорском Московском университете. М.: В университетской типографии, 1828. Ч. IV, Кн. I. С. 19.; Составъ Имераторскаго Общества Истории и Древностей Россійскихъ при Московском Университете с открытія Общества по 1 мая 1890 г. // Чтения в Императорском Обществе Истории и Древностей Россійскихъ при Московском Университете. 1890 год. Книга вторая. Университетская типография. М. 1890. С. 28.

³⁸ Месяцеслов с росписью чиновных особ или общий штат Россійской империи на лето от Рождества Христова 1826. В. 2-х ч. Ч. 1. СПб.: Имп. Академия наук, 1826. С. 659.; Месяцеслов с росписью чиновных особ или общий штат Россійской империи на лето от Рождества Христова 1827. В. 2-х ч. Ч. 1. СПб.: Имп. Академия наук, 1827. С. 521; Месяцеслов с росписью чиновных особ или общий штат Россійской империи на лето от Рождества Христова 1828. В. 2-х ч. Ч. 1. СПб.: Имп. Академия наук, 1828. С. 543; Месяцеслов с росписью чиновных особ или общий штат Россійской империи на лето от Рождества Христова 1829. В. 2-х ч. Ч. 1. СПб.: Имп. Академия наук, 1829. С. 518; Месяцеслов с росписью чиновных особ или общий штат Россійской империи на лето от Рождества Христова 1831. В. 2-х ч. Ч. 1. СПб.: Имп. Академия наук, 1831. С. 405; Месяцеслов с росписью чиновных особ или общий штат Россійской империи на лето от Рождества Христова 1833. В. 2-х ч. Ч. 1. СПб.: Имп. Академия наук, 1833. С. 477.

³⁹ Устав Общества Истории и Древностей Россійских, высочайше одобренный // Записки и труды Общества истории и древностей Россійских, учрежденнаго при Императорском Московском университете. – Москва: Университетской Типографии, 1815. Ч. I. С. II–XXIV.

⁴⁰ Труды и записки общества истории и древностей российских, учрежденнаго при Императорском Московском университете. М.: В университетской типографии, 1827. Ч. III, Кн. II. С. 29.

⁴¹ Труды и записки общества истории и древностей российских, учрежденнаго при Императорском Московском университете. М.: В университетской типографии, 1827. Ч. III, Кн. II. С.110.

29 лютого 1824 р.: «Г. Председатель читал полученныя им отношения: 1е от Полтавскаго Епископа Мефодия, в котором изъясляет свою готовность содействовать составлению каталогов печатных книг и рукописей, находящихся в архиве Переяславскаго Кафедральнаго Собора и Семинарии и вообще во всей Полтавской Епархии»⁴². На засіданні Товариства 17 травня 1826 р. було зачитано лист на ім'я голови Товариства О.О. Писарева від Я.І. Благодарова «f) От Г. Соревнователя Благодарова из Переяслава представлены Гмъ председателем разныя рукописныя статьи и выписки, касающияся до Истории Отечественной и 7 рисунков к оным; определено: поручить оныя на разсмотрение Гну Д. Ч. (дійсний член – Т. Н.) К.Ф. Калайдовичу»⁴³⁴⁴. Заключна виявлена нами в «Трудах» прижиттєва згадка особи Я. І. Благодарова міститься у повідомленні про урочисте засідання Товариства 21 березня 1827 р. Зокрема, повідомляється, що до нього в дарунок надійшли «от Г. Соревнователя Благодарова 22 медныя Российския монеты и одна Византийская»⁴⁵.

Виявлені відомості засвідчують активну співпрацю Я.І. Благодарова з «Обществом истории и древностей российских». Також відомо про його співробітництво у цей період з т. зв. «комісією» графа М.П. Румянцева, колишнього міністра закордонних справ та державного канцлера Російської імперії. Вийшовши у відставку, він активно займався розшуком давніх рукописних історичних джерел, залучивши до цього процесу широке коло фахівців. Загалом, на базі неофіційного «румянцівського гуртка» реалізувалися

філологічні, бібліографічні, лінгвістичні та історичні студії відомих вчених того часу, у тому числі учасників «Общества истории и древностей российских» (Ф.П. Аделунг, М.М. Бантиш-Каменський, В.М. Берх, О.Х. Востоков, О.І. Єрмолаєв, П.І. Кьоппен, К.Ф. Калайдович, Ф.І. Круг, О.Ф. Малиновський, І.М. Снегірьов, П.М. Строев, О.М. Оленін та ін.)⁴⁶. У це товариство упродовж 1817–1826 рр. входив і сам М.П. Румянцев⁴⁷. Слід зазначити, що за його безпосередньої участі здійснювалася активна археографічна робота, було опубліковано значну кількість важливих історичних джерел⁴⁸. Виявленню матеріалів сприяли численні експедиції членів гуртка, які відбувалися упродовж 1811–1826 рр. та охоплювали значні, зокрема й найвіддаленіші, території Російської імперії. Їх метою був пошук та придбання давніх писемних пам'яток та інших старожитностей. До відповідної роботи у Полтаві та Переяславі був залучений Я.І. Благодаров⁴⁹. Вочевидь, вона здійснювалася ним водночас і як членом «Общества истории и древностей российских».

Про Я.І. Благодарова, як дослідника переяславської старовини, відомо також з джерел, що залишили його сучасники – представники творчої та наукової еліти, дворяни-мандрівники, –

Портрет графа М.П. Румянцева

⁴² Труды и записки общества истории и древностей российских, учрежденного при Императорском Московском университете. М.: В университетской типографии, 1827. Ч. III, Кн. II. С.53-54.

⁴³ Калайдович Костянтин Федорович (1792–1832) упродовж (1811(?))–1932 рр. був членом «Общества истории и древностей российских», активно займався експедиційною та археографічною роботою. На жаль, доля переданих йому матеріалів І.Я. Благодарова невідома.

⁴⁴ Труды и записки общества истории и древностей российских, учрежденного при Императорском Московском университете. М.: В университетской типографии, 1827. Ч. III, Кн. II. С. 175.

⁴⁵ Труды и летописи общества истории и древностей российских, учрежденного при Императорском Московском университете. М.: В университетской типографии, 1828. Ч. IV, Кн. I. С. 22.

⁴⁶ Москальов Д. Особливості російської антикварної практики другої половини XVIII – середини XIX ст. // Сіверянський літопис. 2015. № 4. С. 131.

⁴⁷ Составъ Императорскаго Общества Исторіи и Древностей Россійскихъ при Московском Университете с открытія Общества по 1 мая 1890 г. // Чтения в Императорском Обществе Истории и Древностей Россійскихъ при Московском Университете. 1890 год. Книга вторая. Университетская типография. М., 1890. С. 12.

⁴⁸ Медведев И.П. Румянцевский грант Императорской Академии наук на издание русских летописей // Петербургский исторический журнал. СПб., № 1 (2016). С. 186–192.

⁴⁹ Козлов В.П. Колумбы российских древностей. Серия: Страницы истории нашей Родины. М., Наука. 1981. С. 82.

які особисто контактували з ним саме у Переяславі. Першим, з відомих нам таких подорожуючих, був студент Харківського університету, майбутній історик та державний діяч О.І. Левшин, який відвідав Переяслав у 1815 р. Обставини цього візиту молодий дослідник (мав вік близько 17 р. – Т. Н.) виклав у своїй праці «Письма из Малороссии», що вже за рік була опублікована у Харкові. На сьогодні з усіх наявних відомостей це джерело через виразний описовий характер можна вважати таким, у якому образ Я.І. Благодарова-краєзнавця, відображено найдетальніше.

У «Письмах» О.І. Левшин повідомляє як про своє знайомство з місцевим поштмейстером Я.І. Благодаровим, так і наводить опис тих історичних місць, які вони разом оглянули. Аналізуючи це джерело, відзначимо, що автор не приховує свого захоплення з приводу відвідин Переяслава, про що він емоційно повідомляє у «Письме 17»: *«Вот столица древнего княжества Переяславского! Вот город, знаменитый вбытописаниях наших! Вот отечество бессмертного певца Россиады! Вот остатки крепости разрушенной временем! Вот Трубеж, многократно обогранный кровью безпкойных и опасных для России печенегов! Вот Альта увековеченная злодейством убицы Святополка! Сколько памятников глубокой древности! Сколько пищи для ума и сердца! Сколько предметов для внимания любопытного путешественника!»*⁵⁰ Уже при першій згадці у «Письмах» подає його детальний портрет. *«Время для нас летит в Переяславе. Мы проводим оно в сообществе с почтенным и любезным человеком, который соединяет в себе хорошие познания, добрую душу и чувствительное сердце; который видел большую часть Европы, долго был играли-*

Портрет
О.І. Левшина

*щем судьбы, испытывал все роды несчастий и наконец заведен случаем в Переяслав. Это Я.И.Б-в*⁵¹. *Он живет в уединении; дом его, стоящий за городом, представляет точно хижину сельскую, окруженную цветником и маленьким садиком. Жизнь его течет очень тихо. Будучи отдален от друзей и родных, он, как говорит, ищет удовольствий в самой природе и удивляется богатству ее в здешних местах. Синееющиеся пред окнами Заднепровские горы и шумящий близко Трубеж, увеселяют его; чтение книг рассеивает скуку его. Он, кажется, полюбил меня и мы решились вместе осматривать окрестности Переяслава, вместе искать памятников, собирать рукописи и делать возможные открытия»*⁵².

Прагнучи побачити місцеві старожитності, харківський студент оглянув давню переяславську фортецю, Успенську церкву, а також Вознесенський собор. Дослідник зауважив про наявне у ньому «достойное любопытства великолепное Евангелие, подаренное Мазепой»⁵³. Можливо, саме ця згадка засвідчує початок наукового знайомства з визначною національною пам'яткою – Пересопницьким Євангелієм – у «переяславський період» її побутування. Пізніші відомості про неї з'являються у бібліографії та замітках дослідників – П.П. Свіньїна, Й.М. Бодяньського, Т.Г. Шевченка, М.О. Максимовича. Згодом Євангеліє вивчали вихідці з Переяславської духовної семінарії М.Д. Думитрашко та П.І. Житецький. Зауважимо, що, з моменту появи у Переяславі у 1812 р., Я.І. Благодаров, як «соревнователь» «Общества истории и древностей российских», міг знати про Євангеліє та познайомити О.І. Левшина з цією давньою пам'яткою. Про це може свідчити й згадуваний вище лист, надісланий Я. І. Благодаровим до голови «Общества истории и древностей российских» О.О. Писарева, у якому йшлося про віднайдені «рукописи Мазепиной Библиотеки».

Під час спільних краєзнавчих пошуків Я.І. Благодаров та О.І. Левшин відвідали місце ймовірної загибелі Св. Бориса *«в 3 верстах от Переяслава на берегу Альты»*. Про це О.І. Левшин зауважує у «Письме 19». *«Почтенный Яков*

⁵⁰ Левшин А.И. Письма из Малороссии, писанныя Алексеем Левшиным. Харьков: В Университетской типографии, 1816. С. 42–43.

⁵¹ Яків Іванович Благодаров.

⁵² Левшин А.И. Письма из Малороссии, писанныя Алексеем Левшиным. Харьков: В Университетской типографии, 1816. С. 45–47.

⁵³ Левшин А.И. Письма из Малороссии, писанныя Алексеем Левшиным. Харьков: В Университетской типографии, 1816. С. 44; У 1701 р. гетьман передав Пересопницьке Євангеліє у дарунок до Вознесенського кафедрального собору.

Иванович Благодаров – новой знакомец наш, взялся быть путеводителем моим к месту сему, убийством ознаменованному»⁵⁴. Мандрівник подає таку інтерпретацію пов'язаних з ним літописних подій. «Великий князь Владимир Мономах из благоговения к памяти Святого Бориса соорудил там великолепную каменную церковь и дворец свой, в котором не только провел он большую часть царствования, но даже скончался».⁵⁵ Проводячи оглядові дослідження, Я.І. Благодаров з супутником намагалися розшукати залишки цієї давньої споруди, при цьому виявили у р. Альті «что-то твердое, подобное основанию строения», та припустили, що це «остатки церкви и дворца». О.І. Левшин визначив периметр земляного валу та замалював хрест з написом. Щодо побаченого він зазначив: «Церковь до основания разорена Батыем, дворец разрушен временем. Осталась только небольшая деревянная, валом обнесенная часовня, которую построил Межигорского монастыря иеромонах Феодосий, а в ней из дикого камня высеченный крест, который водрузил Переяславский Протопоп Григорий Бутович в 1664 году»⁵⁶.

Завдяки праці О.І. Левшина маємо свідчення того, що вже у початковий період свого перебування у Переяславі Я.І. Благодаров мав у своєму розпорядженні деякі писемні артефакти, що стосувалися минулого міста. Так, у «Письме 20» мандрівник повідомляє: «Путешествуя по окрестностям Переяслава, осматривая все достопамятности, собирая, известия и предания, наконец удалось мне сделать открытие довольно любопытное. Я.И.Б-в почтенный знакомец наш, <...> доставил мне случай взглянуть на одну

древнюю рукопись»⁵⁷. Говорячи про текст документа, О.І. Левшин відмітив, що невідомий автор виводив походження назви міста від села Перея⁵⁸ «близ нынешнего Переяслава»⁵⁹. На місці його знаходження, яке вказав 90-річний старожил, дослідники відзначили наявність ознак колишнього поселення. Вони також побували «в десяти верстах от Переяслава в ущельях высоких гор на правой стороне Днепра», де бачили печеру з рештками людських кістяків⁶⁰. З «Писем» дізнаємося також і про подорож до Києва, під час якої, разом з Переяславським Преосвященним⁶¹, краєзнавці відвідали давні кургани «Три брати», де «провели около часа в приятных разговорах и в рассматривании окрестностей белеющего вдали Переяслава»⁶². У Києві Я.І. Благодаров та О.І. Левшин побували в Успенському соборі Києво-Печерської лаври⁶³.

Не можна не вказати й на зафіксований у «Письмах» непересічний епізод з біографії дослідників, що мав місце на шляху з Києва: «Мы остановились в Броварах, и пока ямщики переменили лошадей, сидели в постоялом дворе. Напившись там чаю, я шел садится в коляску; но только лишь переступил порог, густой дым и огонь сопровождаемый сильным треском, ослепил меня. Это был pistolетный выстрел, который, благодаря Всевышнего, ударился подле меня в стену, исключая одной дробины, пролетевшей сквозь шапку почтенного товарища нашего Я.И.Б..ва. За темнотою ночи мы не нашли виновного»⁶⁴.

Вочевидь, у подальшому між Я.І. Благодаровим та О.І. Левшиним зберігалися приязні взаємини. У 1817 р. у харківському часописі «Украинский вестник» останній опублікував

⁵⁴ Левшин А. И. Письма из Малороссии, писанныя Алексеем Левшиным. Харьков : В Университетской типографии, 1816.– С. 48..

⁵⁵ Там само. С. 48-49.

⁵⁶ Там само. С. 49.

⁵⁷ Там само. С. 51.

⁵⁸ Про цю версію походження назви міста див.: Ведомость о начале города Переяславля, бывших в нем князей и архиереев 1771 г. февраля 25 дня сочиненная // НБУВ, Ф. 11, од. зб. 2371. 2 арк.

⁵⁹ Левшин А. И. Письма из Малороссии, писанныя Алексеем Левшиным. – Харьков : В Университетской типографии, 1816. С. 52.

⁶⁰ Там само. С. 55.

⁶¹ Вочевидь, це міг бути єпископ Полтавський та Переяславський Анатолій (Максимович Андрій Іванович).

⁶² Левшин А. И. Письма из Малороссии, писанныя Алексеем Левшиным. – Харьков : В Университетской типографии, 1816. С. 81.

⁶³ Левшин А. И. Письма из Малороссии, писанныя Алексеем Левшиным. – Харьков : В Университетской типографии, 1816. С. 102.

⁶⁴ Левшин А. И. Письма из Малороссии, писанныя Алексеем Левшиным. – Харьков : В Университетской типографии, 1816. С. 134–135.

художній переклад Я.І. Благодарова під назвою «Награда», що вважається його фінальною літературною публікацією⁶⁵.

У 1825 р. під час подорожі Україною, переїжджаючи з Полтави до Києва, у Переяславі з Я.І. Брагодаровим зустрівся відомий російський дослідник та видавець П.П. Свіньїн. В опублікованій праці «Археологические путешествия по России» він присвятив йому коротку ремарку. «В Переяславле, одном из древнейших городов России, познакомился я с г. Благодаровым, любителем отечественных Древностей и Соревнователем Исторического Общества. Он имеет в виду получить многие важные русские достопамятности»⁶⁶. Мандрівник описав кілька місцевих старожитностей, з якими він, вочевидь, ознайомився у товаристві переяславського почтмейстра. Так, відвідавши місцеву семінарську бібліотеку, П.П. Свіньїн відмітив наявність у ній двох давніх Євангелій, проте детально вказав лише на Пересопницьке, помилково датуючи цю пам'ятку XII–XIII ст., та навів дарчий напис І. Мазепи. Друга пам'ятка, про яку зауважив дослідник, – кам'яний хрест, встановлений у 1664 р. протоієреєм Успенської

Пав. Свининъ.

Портрет
П. П. Свініна

церкви Г. Бутовичем⁶⁷ у пам'ять про смерть князя Бориса Володимировича. Він зауважив на розповіді Переяславського єпископа⁶⁸ про цілювальні властивості пам'ятки та збирання ним у 1825 р. коштів для побудови на цьому місці церкви. П.П. Свіньїн здійснив археологічні спостереження, за якими зробив припущення про знаходження там «дворца Мономаха»⁶⁹. Зауважимо, що представлена ним у жовтні 1825 р. на засіданні «Общества истории и древностей российских» доповідь «Обзорные путешествия по России» була високо оцінена відомим істориком М.П. Погодіним⁷⁰, який відгукнувся про її автора наступним чином: «Этот человек достоин всякого почтения за собрание богатых сведений о России»⁷¹.

Останнім за хронологією з відомих нам джерел, що засвідчують контакти Я.І. Благодарова, як краєзнавця, з представниками тогочасної російської творчої еліти є лист літератора М.О. Мельгунова до згаданого історика М.П. Погодіна. Разом з ним у 1827 р. він збирався здійснити подорож Україною. Щодо цих планів у листуванні П.І. Кьоппена⁷² та М.П. Погодіна міститься наступна порада до останнього: «Не уклоняйтесь от путешествия с г. Мельгуновым. Дай Бог, чтобы наши дворяне почаще стали предпринимать поездки по отечественным краям. После путешествия по России вам не трудно, думаю, будет обрести средства к путешествию по чужим краям, где вам тогда вдвое более рады будут»⁷³. У поїздку М.О. Мельгунов вирушив одноосібно, відвідавши такі українські міста як

⁶⁵ Рак В. Д. Благодаров Яков Иванович // Словарь русских писателей XVIII века в 3 выпусках. Вып. 1: А – И. – Л.: Наука. Ленингр. отд-ние, 1988. С. 93

⁶⁶ Свинин П. Извлечение из археологического путешествия по России Павла Свинина в 1825 году // Труды и записки Общества истории и древностей российских. М., 1826. Ч. III. Кн. I. С. 196.

⁶⁷ У тексті «Путешествия» П. П. Свіньїна допущено неточність у написанні прізвища – «Букович».

⁶⁸ Вочевидь, це міг бути єпископ Полтавський та Переяславський Георгій (Гавриїл Олексійович Ящуржинський)

⁶⁹ Обзорные путешествия издателя Отечественных Записок по России в 1825 году, относительно археологии // Отечественные Записки, издаваемые Павлом Свининым. Санкт-Петербург: В типографии А. Смирдина, 1826. Ч. 27. С. 116.

⁷⁰ Погодін Михайло Петрович – російський історик, упродовж 1825–1875рр. був членом «Императорского общества истории и древностей российских».

⁷¹ Барсуков Н.П. Жизнь и труды М. П. Погодина: В 22-х т. СПб.: Погодин и Стасюлевич, 1888–1910. – 22 т. Кн. 1. СПб, 1888. С. 313.

⁷² Кьоппен Петро Іванович – академік Петербурзької академії наук (з 1839), історик, археолог, дослідник Півдня Російської імперії. З 1853 р. був обраний почесним членом «Императорского общества истории и древностей российских».

⁷³ Барсуков Н.П. Жизнь и труды М.П. Погодина: В 22-х т. СПб.: Погодин и Стасюлевич, 1888–1910. – 22 т. Кн. 2. 1889. VIII. С. 105.

Харків, Чугуїв, Полтаву, Переяслав, Київ. У тексті його листа є роз'яснення щодо мотивів цієї подорожі. «Я искал знакомства с тутошними жителями, индигенами тех мест, через которые проехал. Я дорожу ими в особенности потому, что по разным обстоятельствам не мог посвятить достаточно времени для узнания

Контурний портрет
М.О. Мельгунова

Малороссии, края любопытнейшего, на который до сих пор еще слишком мало обращали внимания»⁷⁴. У листі, що писався М.О. Мельгуновим у Києві щодо Переяслава та власне Я.І. Благодарова міститься лише одне лаконічне зауваження: «В Переяславе, который несмотря на свою древность не представляет вовсе ничего взору любителя давно прошедшаго, я познакомился с аматером Отечественной Истории г. Благодаровым... Въехал в Киев уже с лихорадкою в теле»⁷⁵. Інших деталей свого перебування у місті автор листа не повідомляє.

Згадка про епізод з життя Я.І. Благодарова у Переяславі є в праці І.Ф. Павловського «К истории Малороссии во время генерал-губернаторства кн. Н.Г. Репнина (очерки, материалы, переписка по архивным данным)», опублікованій у «Трудах Полтавской Ученой Архивной Комиссии». Це цікаве свідчення стосовно кола контактів переяславського краєзнавця: «Некто Я. Благодаров заметил, что князь курил «сигарки из мундштука» и он пишет князю письмо, где просит его принять от него на память мундштук. Князь принял и благодарил»⁷⁶. Про цей же випадок І.Ф. Павловський зауважив у своїй іншій праці «Полтава. Исторический очерк ее, как губернского города в эпоху

управления генерал-губернаторами (1802–1856). По архивным данным», де навіть посилення, з якого можна припустити, що цей подарунок Я.І. Благодаров зробив у 1819 р.⁷⁷.

Яків Іванович Благодаров завершив свій земний шлях у Переяславі 13 (25) червня 1833 р. у віці близько 69-ти років⁷⁸. У пам'яті нащадків він залишився як літератор (автор, перекладач, коректор), чиновник та краєзнавець. За життя він був знайомий з відомими вченими, суспільними діячами та посадовцями, поруч з якими він здійснював наукову дослідницьку роботу. Наявні відомості не дозволяють скласти його більш детальний біографічний портрет. Разом з тим їх цілком досить, аби говорити про Я.І. Благодарова, як непересічну особистість свого часу та засвідчити його важливий внесок у формування та розвиток традицій вітчизняного краєзнавства. У його особі Переяславщина отримала одного з перших дослідників, що практикували наукове вивчення історії цього краю.

* * *

У № 8 «Чтений в императорском обществе истории и древностей российских при Московском университете» за 1848 р. О.М. Бодяньський опублікував матеріали з історії Густинського монастиря. Зокрема, у передмові до публікації зауважено, що один з документів – «Описание Ладинского монастыря» – ним було узяті з зібрання різних паперів (25 одиниць, з яких 3 на той час вважалися втраченими – Т. Н.), що були надіслані до Товариства його покійним соревнователем, колезьким радником та кавалером, переяславським поштмейстером Яковом Івановичем Благодаровим. Зауважено, що матеріали були надіслані 10 квітня 1826 р. разом з листом на ім'я голови товариства О.О. Писарева. Я.І. Блгодаров одержав їх від тодішнього Полтавського та

⁷⁴ Барсуков Н. П. Жизнь и труды М.П. Погодина: В 22-х т. СПб.: Погодин и Стасюлевич, 1888–1910. – 22 т. Кн. 2. 1889. VIII. С. 106–107.

⁷⁵ Там само. С. 107.

⁷⁶ Павловский И. Ф. К истории Малороссии во время генерал-губернаторства кн. Н. Г. Репнина (очерки, материалы, переписка по архивным данным). // Труды Полтавской Ученой Архивной Комиссии. Издано под редакцией действительных членов комиссии: В.И. Василенка, Л.В. Падалки и И. Фр. Павловского. Выпуск первый. – Полтава: Электрическая Типо-литография П.А. Дохмана, Александровская улица, 1905. С. 124.

⁷⁷ Павловский И. Ф. Полтава. Исторический очерк ее, как губернского города в эпоху управления генерал-губернаторами (1802–1856). По архивным данным, с 80 рис. и планом города. – Полтава: Электрическая типо-литография Т-ва быв. «И.А. Дохман», 1910. С. 105.

⁷⁸ Рак В.Д. Благодаров Яков Иванович // Словарь русских писателей XVIII века в 3 выпусках. Вып. 1: А – И. – Л.: Наука. Ленингр. отд-ние, 1988. С. 92.

Переяславського єпископа Георгія⁷⁹. У 17 травня того ж року останнього одногосно було зараховано до почесних членів Товариства⁸⁰.

На жаль, на цей час нам не вдалося встановити долю інших матеріалів, що їх зібрав Я.І. Благодаров у Переяславі. Так, у наявних довідкових виданнях⁸¹ не виявлено жодної вказівки щодо тих джерел та старожитностей, про які нам відомо з «Трудов и записок Общества истории и древностей российских».

У Російському державному архіві давніх актів (РФ) наявний фонд 1 627 «Общество истории и древностей российских», в описі якого вказуються матеріали, що можуть містити відомості щодо документів Я.І. Благодарова. Це спр. 1 «Переписка членов общества с разными лицами по вопросам деятельности общества. (1814–1848)» та спр. 3 «Письма разных лиц в общество о присылке своих работ, об обнаруженных архивных документах... (1814–1848)». Відомо, що матеріали Товариства потрапили також до відділу рукописів Російської державної бібліотеки⁸². Це фонди 203, 204, 205. У це ж зібрання ввійшли й

джерела, які були здобуті комісією графа М.П. Румянцева (Румянцевський музей)⁸³. З-поміж цих матеріалів виокремлено фонд 226, який являє собою особистий архів О.О. Писарева, що очолював Товариство у 1824–1930 рр. Дві позиції його опису: «Благодарову [Якову]» та «Благодаров Яков. Письмо к Писареву Александру Александровичу» прямо доводять наявність матеріалів, пов'язаних з особою Я.І. Благодарова. Щодо останньої наявна географічна та часова прив'язка – Переяслав, 14 лютого 1825 р.⁸⁴.

Сподіваємось, що звернення у майбутньому до архівних фондів дасть шанс відшукати спадщину Я. І. Благодарова – письмові матеріали, малюнки та інші артефакти переяславської старовини. Наприклад, ті, які було доручено розглянути К.Ф. Калайдовичу у 1826 р., або ж окремі рукописні джерела «Мазепиної Бібліотеки», про які зауважувалося вище. Інформація про старожитності виявлені Я.І. Благодаровим у Переяславі збагатить відомості з історії давнього міста та дозволить дати детальнішу оцінку діяльності одного з його перших краєзнавців.

References

Arsen'ev D. S. V nashem Goryachkine. Retrieved from <https://www.proza.ru/2018/08/14/310> [in Russian].

Barsukov N. P. (1889) *Zhizn' i trudy M. P. Pogodina*. V 22. Kn. 2. SPb.: Pogodin i Stasyulevich. [in Russian].

Barsukov N. P. (1888) *Zhizn' i trudy M. P. Pogodina*. V 22. Kn. 1. SPb.: Pogodin i Stasyulevich. [in

Russian].

Belokurov S. A. (1883) *Ukazatel' ko vsem periodicheskim izdaniyam Obshhestva istorii i drevnostej rossijskix pri Imperatorskom moskovskom universitete 1815-1883 gg.* M.: E.I. Pogodinoj. [in Russian].

Berkov P. N. (1977) *Istoriya russkoj komedii XVIII v.* L.: Nauka. [in Russian].

⁷⁹ Чтения в Императорском Обществе Истории и Древностей Российских при Московском Университете. Год второй. 1847. №8. С. IV.

⁸⁰ Труды и записки общества истории и древностей российских, учрежденного при Императорском Московском университете. М.: В университетской типографии, 1827. Ч. III, Кн. II. С. 177.

⁸¹ *Белокуров С. А.* Указатель ко всем периодическим изданиям Общества истории и древностей российских при Императорском московском университете 1815-1883 гг. / Сер. Б-ку-в. М.: Е.И. Погодиной, 1883. 197, [1], II с.; *Строев П.* Библиотека Императорского общества истории и древностей российских. М.: В Тип. Августа Семена, 1845. VI, [2], 354, [2] с.; *Соколов Е.И.* Библиотека Императорского общества истории и древностей российских вкл / сост. Е. И. Соколов. Москва: Унив. тип., 1905. Вып. 2. Описание рукописей и бумаг, поступивших с 1846 по 1902 г. 936 с.; *Гриневиц А.И.* Алфавитный указатель к периодическим изданиям Императорского общества истории и древностей российских при Московском университете, 1815-1862. Москва: Унив. тип., 1862. - [4], 75, [1] с.; *Забелин, И.Е.* Список и указатель трудов, исследований и материалов, напечатанных в повременных изданиях Императорского общества истории и древностей российских при Московском университете. В 2 вып. - М.: в Университетской тип. (М. Катков), 1884-1889. - [Вып.1] Отд.1: Список трудов. [2] с., 340 стб.; [Вып.2]: [Исторический очерк деятельности общества истории и древностей российских с 1804 по 1884 годы. - Список трудов (Продолжение) 1884-1888 годы № 2919 - №3193. - Отд. II: Указатель трудов]. XXXII, [2] с., 341-376 стб., [2] с., 162 стб.

⁸² *Ошанина Е.Н., Голубцова Е.И.* Коллекция Московского Общества истории и древностей российских // Записки Отдела рукописей [ГБЛ]. 1952. Т. 13. С. 3–29.

⁸³ *Востоков А.Х.* Описание русских и словенских рукописей Румянцевского музеума, составленное Александром Востоковым. СПб. : в тип. Имп. АН, 1842. - [2], 4, IV, 900, 3 с.

⁸⁴ Отдел рукописей Российской государственной библиотеки, ф. 226 оп. 1 картон 2 д 1, 53.

Buzian H. M., Yurchenko O. V. (2019) Pereiaslav u svitli interesiv mandrivnykiv ta vchenykh XIX st. *PEREIASLAVIKA: Naukovi zapysky Natsionalnoho istoryko-etnohrafichnoho zapovidnyka «Pereiaslav»*: zb. nauk. st. (15 (17)). [in Ukrainian].

Vengerov S. A. (1892) *Kritiko-biograficheskij slovar' russkix pisatelej i uchenyx (ot nachala russkoj obrazovannosti do nashix dnei)*. V. 3. Sankt-Peterburg: Semenovskaya tipolitografiya (I. A. Efrona). [in Russian].

Vostokov A. X. (1842.) *Opisanie russkix i slovenskix rukopisej Rumjancevskogo muzeuma, sostavlenoe Aleksandrom Vostokovym*. SPb.: v tip. Imp. AN. [in Russian].

Gennadi G.N. (1876.) *Spravochnyj slovar' o russkix pisatelyax i uchenyx, umershix v XVIII i XIX stoletiyax i spisok russkix knig s 1725 po 1825 g.* V 3 t. T. 1: A-E. M.: Tip. Rozentalya i Komp. [in Russian].

Grinevich A. I. (1862.) *Alfavitnyj ukazatel' k periodicheskim izdaniyam Imperatorskogo obshhestva istorii i drevnostej rossijskix pri Moskovskom universitete, 1815-1862*. Moskva: Univ. tip. [in Russian].

Damskoj zhurnal (1806–1906 gg.) spredisloviam V. Pokrovskogo. (1906) *Chteniya v Imperatorskom obshhestve istorii i drevnostej rossijskix pri Moskovskom universitete*. Kn. 3. Moskva. [in Russian].

Zabelin I. E. (1884-1889.) *Spisok i ukazatel' trudov, issledovanij i materialov, napechatannyx v povremennyx izdaniyax Imperatorskogo obshhestva istorii i drevnostej rossijskix pri Moskovskom universitete*. V 2 vyp. M.: v Universitetskoj tip. (M. Katkov). [in Russian].

Zapiski i trudy obshhestva istorii i drevnostej rossijskix, uchrezhdennago pri Imperatorskom Moskovskom universitete. (1824). M.: V universitetskoj tipografii, Ch. II. [in Russian].

Kozlov V. P. (1981) *Kolumby rossijskix drevnostej*. M., Nauka. [in Russian].

Kolybenko O. (2007) Litopysne «Leto» ta pokhodzhennia nazvy mista Boryspolia: istoryko-arkheolohichnyj ta toponimichnyj aspekty. *Istoryko-heohrafichni doslidzhennia v Ukraini*. (10). [in Ukrainian].

Levshin A. I. (1816) *Pis'ma iz Malorossii, pisanyya Alekseem Levshynym*. Xar'kov: V Universitetskoj tipografii. [in Ukrainian].

Leont'eva F. P. (2016) Neudavsheesya poxishhenie. Tajna starshego brata: iz zapisok «literatorki». *Nashe nasledie*. (119). [in Russian].

Mal'ceva T. V. (2006.) Xudozhestvennoe osmyslenie sovremennyx realij v komedii Ya. N. Blagodarova «Smeshnoe sborishhe, ili meshhanskaya komediya». Conference materials. *Dergachevskie chteniya. – 2004. Russkaya literatura: nacional'noe razvitie i regional'nye osobennosti*. Ekaterinburg. [in Russian].

Martynov I. F. (1981) *Knigoizdatel' Nikolaj Novikov*. M., Kniga. [in Russian].

Medvedev I. P. (2016) Rumjancevskij grant Imperatorskoj Akademii nauk na izdanie rus'kix letopisej. *Peterburgskij istoricheskij zhurnal*. (1). Spb. [in Russian].

Mesyaceslov s rospis'yu chinovnyx osob ili obshhij shtat Rossijskoj imperii na leto ot Rozhdestva Xristova 1805. V. 2-x ch. Ch. 2. (1805) S.-Peterburg: Imperatorskaya akademiya nauk. [in Russian].

Mesyaceslov s rospis'yu chinovnyx osob ili obshhij shtat Rossijskoj imperii na leto ot Rozhdestva Xristova 1806. V. 2-x ch. Ch. 1. (1806) SPb.: Imp. Akademiya nauk. [in Russian].

Mesyaceslov s rospis'yu chinovnyx osob ili obshhij shtat Rossijskoj imperii na leto ot Rozhdestva Xristova 1807. V. 2-x ch. Ch. 1. (1807) SPb.: Imp. Akademiya nauk. [in Russian].

Mesyaceslov s rospis'yu chinovnyx osob ili obshhij shtat Rossijskoj imperii na leto ot Rozhdestva Xristova 1808. V. 2-x ch. Ch. 1. (1808) SPb.: Imp. Akademiya nauk. [in Russian].

Mesyaceslov s rospis'yu chinovnyx osob ili obshhij shtat Rossijskoj imperii na leto ot Rozhdestva Xristova 1809. V. 2-x ch. Ch. 1. (1809) SPb.: Imp. Akademiya nauk. [in Russian].

Mesyaceslov s rospis'yu chinovnyx osob ili obshhij shtat Rossijskoj imperii na leto ot Rozhdestva Xristova 1810. V. 2-x ch. Ch. 1. (1810) SPb.: Imp. Akademiya nauk. [in Russian].

Mesyaceslov s rospis'yu chinovnyx osob ili obshhij shtat Rossijskoj imperii na leto ot Rozhdestva Xristova 1811. V. 2-x ch. Ch. 1. (1811) SPb.: Imp. Akademiya nauk. [in Russian].

Mesyaceslov s rospis'yu chinovnyx osob ili obshhij shtat Rossijskoj imperii na leto ot Rozhdestva Xristova 1812. V. 2-x ch. Ch. 1. (1812) SPb.: Imp. Akademiya nauk. [in Russian].

Mesyaceslov s rospis'yu chinovnyx osob ili obshhij shtat Rossijskoj imperii na leto ot Rozhdestva Xristova 1826. V. 2-x ch. Ch. 1. (1826) SPb.: Imp. Akademiya nauk. [in Russian].

Mesyaceslov s rospis'yu chinovnyx osob ili obshhij shtat Rossijskoj imperii na leto ot Rozhdestva Xristova 1827. V. 2-x ch. Ch. 1. (1827) SPb.: Imp. Akademiya nauk. [in Russian].

Mesyaceslov s rospis'yu chinovnyx osob ili obshhij shtat Rossijskoj imperii na leto ot Rozhdestva Xristova 1828. V. 2-x ch. Ch. 1. (1828) SPb.: Imp. Akademiya nauk. [in Russian].

Mesyaceslov s rospis'yu chinovnyx osob ili obshhij shtat Rossijskoj imperii na leto ot Rozhdestva Xristova 1829. V. 2-x ch. Ch. 1. (1829) SPb.: Imp. Akademiya nauk. [in Russian].

Mesyaceslov s rospis'yu chinovnyx osob ili obshhij shtat Rossijskoj imperii na leto ot Rozhdestva Xris-

tova 1831. V. 2-x ch. Ch. 1. (1831) SPb.: Imp. Akademiya nauk. [in Russian].

Mesyaceslov s rospis'yu chinovnyx osob ili obshhij shtat Rossijskoj imperii na leto ot Rozhdestva Xristova 1833. V. 2-x ch. Ch. 1. (1833) SPb.: Imp. Akademiya nauk. [in Russian].

Moskal'ov D. (2015) Osoblyvosti rosijs'koi antykvarnoï praktyky druhoï polovyny XVIII – seredyny XIX st. *Siverians'kyj litopys. (4). [in Ukrainian].*

Obzornye putishestviya izdatelya Otechestvennyx Zapisok po Rossii v 1825 godu, odnositel'no arxeologii. (1826) *Otechestvennye Zapiski, izdavaemye Pavlom Svin'inym. Sankt-Peterburg: V tipografii A. Smirdina. [in Russian].*

Oshanina E. N., Golubcova E. I. (1952) Kollekcija Moskovskogo Obshhestva istorii i drevnostej rossijskix. *Zapiski Otdela rukopisej [GBL]. (13). [in Russian].*

Otdel rukopisej Rossijskoj gosudarstvennoj biblioteki. F. 226. Op. 1. Karton 2. Spr. 1, 53. [in Russian].

Pavlovskij I. F. (1905) K istorii Malorossii vo vremya general-gubernatorstva kn. N. G. Repnina (očerki, materialy, perepiska po arxivnym dannym). *Trudy Poltavskoj Uchenoj Arxivnoj Komissii. (1). Poltava. E'lektricheskaya Tipo-litografiya P. A. Doxmana. [in Russian].*

Panfilova E. (2014) «E'nciklopediya parodij». *Sovremennaya dramaturgiya: literaturno-xudozhestvennyj zhurnal. (3). M.: Sovremennaya dramaturgiya. [in Russian].*

Serkov A. I., Rejzin M. V. (1994.) *Pis'ma N. I. Novikova. SPb.: Izd-vo im. N.I.Novikova. [in Russian].*

Rak V.D. (1988) *Blagodarov Yakov Ivanovich. Slovar' russkix pisatelej XVIII veka. (1 (A–I). L.: Nauka. [in Russian].*

Pavlovskij Y. F. (1910) *Poltava. Ystorycheskij ocherk ee, kak hubernskoho horoda v epokhu upravleniya heneral-hubernatoramy (1802–1856). Po arkhivnym dannym, s 80 rys. y planom horoda. Poltava. Elektrycheskaia typo-lytohrafiya T-va buv. «Y. A. Dokhman». [in Russian].*

Polovcev A. A. (1908) *Russkij biograficheskij slovar'. S.-Peterburg: Tipografiya Glavnogo upravleniya udelov. [in Russian].*

Snyhyrev Y. A. (1838) Slovar russkykh svet-skykh pysatelei, sootechestvennykh y chuzhestrantsev, pysavshykh v Rossyy, sluzhashchyï dopolnenyem k Slovariu pysatelei dukhovnoho chyna, sostavlenomu mytropolytom Evhenyem. T. 1- Ot A do H. [in Russian].

Svin'in P. (1826) Izvlechenie iz arxeologicheskogo puteshestviya po Rossii Pavla Svin'ina v 1825 godu. *Trudy i zapiski Obshhestva istorii i drevnostej rossijskix. (III). Kn. I. M. [in Russian].*

Svin'in P. (1826.) Obzornye puteshestviya izdatelya Otechestvennyx Zapisok po Rossii v 1825 godu odnositel'no arxeologii. *Otechestvennye zapiski. (27). [in Russian].*

Svobodnyj katalog russkoj knigi grazhdanskoj pečhati XVIII veka. 1725–1800:V 5 t. T.1. A-I. (1962) M. [in Russian].

Stepanov V.P. (1975) *Slovar' russkix pisatelej XVIII veka. Principy sostavleniya. Obrazcy statej. Slovník. L.: Nauka. [in Russian].*

Sokolov E. I. (1905) *Biblioteka Imperatorskogo obshhestva istorii i drevnostej rossijskix vkl. (2) Moskva: Univ. tip., 1905. [in Russian].*

Sostav" Imeratorskago Obshhestva Istorii i Drevnostej Rossijskix" pri Moskovskom Universitete s otkrytiya Obshhestva po 1 maya 1890 g. (1890). *Chteniya v Imperatorskom Obshhestve Istorii i Drevnostej Rossijskix pri Moskovskom Universitete. (2). M.: Universitetskaya tipografiya. [in Russian].*

Spisok chlenov obshhestva istorii i drevnostej rossijskix. (1815) *Zapiski i trudy Obshhestva istorii i drevnostej Rossijskix, uchrezhdennogo pri Imperatorskom Moskovskom universitete. Moskva: Universitetskoy Tipografii, (I). [in Russian].*

Stroev P. (1845) *Biblioteka Imperatorskogo obshhestva istorii i drevnostej rossijskix. M.: V Tip. Avgusta Semena. [in Russian].*

Trudy i zapiski obshhestva istorii i drevnostej rossijskix, uchrezhdennago pri Imperatorskom Moskovskom universitete. (1827) (Ch. III, Kn.II). M.: V universitetskoy tipografii. [in Russian].

Trudy i letopisi obshhestva istorii i drevnostej rossijskix, uchrezhdennago pri Imperatorskom Moskovskom universitete. (1828). (Ch. IV, Kn.I). M.: V universitetskoy tipografii. [in Russian].

Ustav Obshhestva Istorii i Drevnostej Rossijskix, vysochajshe odobrennyj. *Zapiski i trudy Obshhestva istorii i drevnostej Rossijskix, uchrezhdennogo pri Imperatorskom Moskovskom universitete. (1815). (1) Moskva: Universitetskoy Tipografii. [in Russian].*

Feofanov A. M. (2011) *Studenchestvo Moskovskogo universiteta XVIII pervoj chetverti XIX veka. M.: Izd-vo PSTGU. [in Russian].*

Chteniya v Imperatorskom Obshhestve Istorii i Drevnostej Rossijskix pri Moskovskom Universitete. God vtoroj.(1847). (8). [in Russian].